

Leren ze **lezen** of vooral **vragen maken?**

Waarom de tekst met vragen vaker achterwege mag blijven

Patrick Rooijackers

promovendus UU, via Dudoc Alfa-beurs;
toetsdeskundige bij Stichting Cito;

leraar Nederlands, Sint-Janslyceum

Universiteit Utrecht

Disclaimer ...

Alcohol maakt u lelijker dan u lief is

Doel van de leestaak

Je schrijft een werkstuk over het overheidsbeleid rond alcohol, en verzamelt argumenten waarom een overheid (niet) tot een strikt ontmoedigingsbeleid van alcohol over moet gaan.

Wat ga je daarvoor doen?

Lees deze tekst en selecteer voor jezelf de argumenten voor of tegen. Vervolgens ontvang je drie begripsvragen; de tekst is dan niet langer raadpleegbaar.

Alcohol maakt u lelijker dan u lief is

[1] Onlangs kwam de Gezondheidsraad met een alarmerend rapport. Dat er iets goed zou zijn aan onze 'lievelingsverslaving' is een groot misverstand. Bepaalde vormen van kanker, verkeersongelukken, agressiviteit – het kan echt allemaal aan alcohol gerelateerd worden.

[2] Moet de overheid nu een grootschalig ontmoedigingsbeleid invoeren via belasting en voorlichting? Let intussen op de valse dubbele moraal: wel waarschuwen en belasten met accijnzen, maar niet volledig verbieden, ondanks de hoge kosten voor de gezondheidszorg. Voor het actief ontmoedigen van ongeremde consumptie pleit veel, maar dat geldt bijvoorbeeld ook voor frisdrank of worst. De vraag is bovendien of het wel de moeite waard is om overheidsgeld in te zetten op het terugdringen van lichte alcoholconsumptie. De meest recente poging tot een volledig verbod, de *Prohibition* (1920-1933) in de VS, bleek onhaalbaar en ineffectief. Corruptie, geweld en criminaliteit namen sterk toe en de overheid kon de inkomsten niet missen. [...]

Alcohol maakt u lelijker dan u lief is

[Redacted text block containing multiple lines of blacked-out content]

Vragen

1. Geef zes signaalwoorden uit de tekst en geef aan welke tekstfunctie ze vervullen.
2. In welke jaren was de Amerikaanse *Prohibition*?
3. Wat betekenen de woorden 'pervers', 'accijnzen' en 'moraal'?

Wat problematiseer ik hier?

- doelstelling bij leestaken
- raadpleegbaarheid van de tekst
- functie van de begripsvragen
- uitlijning tussen doelstelling en verwerkingstaak (vragen)

→ *Let wel:* typische vragen zoals we die stellen in de leesles!

Wat ga ik doen?

Deel 1: Is de tekst met vragen geschikt als leesoefening?

Deel 2: Twee vervolgvragen:

- Gelden de bedenkingen ook voor po?
- En in hoeverre is deze oefening dan geschikt als *toets*?

Kaders:

*lessen tekstbegrip bij zakelijke teksten in het schoolvak
Nederlands, met name op havo en vwo*

Dominant in leergangen Ned. h/v:

tekst met begripsvragen

Kenmerken:

- geen betekenisvolle context
- geen duidelijk leesdoel
- vaak voorafgegaan door een voorgeschreven leesaanpak ('Bestudeer de tekst.')
- individuele stil-leestaak
- tekst blijft raadpleegbaar
- systeemloze vragen: ze gaan op tal van subdomeinen in ('grabbelton')

Ook in po bekende leestaak

42 Hoofdstuk 2

Lezen

Je leert over deelonderwerpen.

Startopdracht Lees tekst 1.

- 1 Wat is het onderwerp van de tekst?
- 2 Zoek bij elk van de alinea's 2, 3 en 4 een kopje dat het beste bij die alinea past. Kies uit: *Artiestennaam – Bedriegers – Hordes bewonderaars – Onveilig – Praktisch*. Licht je keuze toe.

Tekst 1 Echte handtekening?

[1] Je ziet het vaak na een concert, wedstrijd of een ander optreden: rijen fans die graag een handtekening van hun idool willen hebben. Maar gebruiken sterren eigenlijk hun echte handtekening als ze handtekeningen uitdelen?

[2] Over het algemeen niet. Soms vanwege veiligheidsredenen, want je maakt het oplichters natuurlijk wel heel erg makkelijk als je je echte handtekening overal laat rondslingeren.

[3] Er is nog een reden: sterren hebben speciaal voor fans een 'mooie' handtekening, waarin hun naam duidelijker te herkennen is dan in hun echte handtekening. Vaak gebruiken beroemdheden bijvoorbeeld alleen maar hun voornaam of de beginletters van hun naam bij het uitdelen van handtekeningen. Dat is vooral handig, want die krabbel is snel te schrijven als ze voor de hordes bewonderaars moeten signeren.

[4] Dat sterren geen echte handtekening zetten, komt natuurlijk ook doordat ze vaak een andere naam gebruiken. De meeste fans zullen dan ook vooral blij zijn als er Lady Gaga op hun arm, T-shirt of kladblok staat. Minder gelukkig zijn ze waarschijnlijk met Stefani Joanne Angelina Germanotta – ook al is dat de echte naam van de populaire Amerikaanse zangeres.

Naar: Elly Posthumus, Quest, mei 2014

Theorie video-uitleg

Deelonderwerpen

Een tekst is vaak verdeeld in een **inleiding**, een **middenstuk** (kern) en een **slot**. In het middenstuk – het grootste tekstdeel – staat de meeste informatie over het onderwerp. In dit deel van de tekst worden meestal verschillende aspecten (kanten, delen) van het onderwerp besproken. Dit noemen we **deelonderwerpen**. Bij het onderwerp 'film' passen bijvoorbeeld de deelonderwerpen 'actiefilm', 'griezelfilm' en 'sciencefiction'. Soms bestaat een deelonderwerp uit één alinea, soms vormen enkele alinea's samen een deelonderwerp. In dat laatste geval staat er weleens een tussenkopje boven het tekstgedeelte.

Tekst:
goed (vooraf-)
lezen?

Waarom deze taak?

Ideale scenario

vragen

Antwoorden

Leesvaardigheid!

Is dit het realistische scenario?

In hoeverre bepaalt vooraf-lezen de vraagbeantwoording?

→ twee studies uit promotieonderzoek

1) Studie 1: beschrijvend *mixed-method*-onderzoek*

- doel: verschillen beschrijven tussen jongere en oudere vwo'ers
- oogbewegingsregistratie bij 52 vwo-leerlingen (vwo 2, 4 en 6)
 - observatie van vooraf-lees- én antwoordgedrag
 - instructie: tekst **goed** vooraf bestuderen!
 - enkel diep-begripsvragen beantwoorden
- daarna: interview met leerlingen over hun antwoordgedrag

* Rooijackers, Van Silfhout, Schuurs, Mulders, & Van den Bergh (2020)

Superoriginale skinny jeans

[1] Of je nu op een willekeurig schoolplein in Nederland kijkt, of door een H&M-filiaal loopt, je ziet in één oogopslag hoe tienermeisjes van nu zich kleden: loeistrakke skinnyjeans, een T-shirt met een schijnbaar willekeurige opdruk, lang steil haar en sneakers.

[2] Natuurlijk vertoonden ook tieners uit eerdere generaties groepsgedrag, maar het straatbeeld was nooit eerder zo uniform als nu. 'Toen ik in de jaren negentig op de middelbare school in Lelystad zat, liepen de gothic meisjes in de pauze naast de skaters, hiphoppers, alto's en gabbers,' zegt Jeroen Horrevorts (34), docent op een middelbare school. 'Het valt echt op hoeveel braver de jongeren van nu eruit zien.'

[3] Dat homogene kleedgedrag heeft veel te maken met het steeds homogener wordende aanbod. Geen tiener koopt z'n kleren nog bij een lokale boetiek, nu in elke middelgrote stad internationale ketens als H&M, Zara, Berschka, en Primark te vinden zijn. En dat terwijl dit soort winkels het juist makkelijker dan ooit maakt om een uitgesproken outfit aan te schaffen.

[4] Anneke Smelik (60) is hoogleraar visuele cultuur en publiceert veel over mode. Volgens Smelik is het internet een belangrijke oorzaak voor het conformisme onder deze meisjes. 'Elke trend wordt door sociale media zó snel verspreid dat er een ongelooflijke uniformiteit ontstaat. Jongeren zitten de hele dag op hun telefoon en worden meer dan ooit beïnvloed door de beeldcultuur.'

[5] Dat het huidige tienermeisjesuniform zo alledaags en casual is, kan Smelik ook verklaren. 'Vroeger was kleding gebonden aan klasse, sekse, leeftijd of religie, maar vanaf de jaren zestig is mode democratischer geworden en mensen hebben meer vrijheid gekregen om zich te kleden.'

Methode

fixaties op het scherm

Superoriginele skinny jeans

[1] Of je nu op een willekeurig schoolplein in Nederland kijkt, of door een H&M-filiaal loopt, je ziet in één oogopslag hoe tienermeisjes van nu zich kleden: loeistrakke skinnyjeans, een T-shirt met een schijnbaar willekeurige opdruk, lang steil haar en sneakers.

[2] Natuurlijk vertoonden ook tieners uit eerdere generaties groepsgedrag, maar het straatbeeld was nooit eerder zo uniform als nu. 'Toen ik in de jaren negentig op de middelbare school in Lelystad zat, liepen de gothic meisjes in de pauze naast de skaters, hiphoppers, alto's en gabbers,' zegt Jeroen Horrevorts (34), docent op een middelbare school. 'Het valt echt op hoeveel braver de jongeren van nu eruit zien.'

[3] Dat homogene kleedgedrag heeft veel te maken met het steeds homogener wordende aanbod. Geen tiener koopt z'n kleren nog bij een lokale boetiek, nu in elke middelgrote stad internationale ketens als H&M, Zara, Berschka, en Primark te vinden zijn. En dat terwijl dit soort winkels het juist makkelijker dan ooit maakt om een uitgesproken outfit aan te schaffen.

[4] Anneke Smelik (60) is hoogleraar visuele cultuur en publiceert veel over mode. Volgens Smelik is het internet een belangrijke oorzaak voor het conformisme onder deze meisjes. 'Elke trend wordt door sociale media zó snel verspreid dat er een ongelofelijke uniformiteit ontstaat. Jongeren zitten de hele dag op hun telefoon en worden meer dan ooit beïnvloed door de beeldcultuur.'

[5] Dat het huidige tienermeisjesuniform zo alledaags en casual is, kan Smelik ook verklaren. 'Vroeger was kleding gebonden aan klasse, sekse, leeftijd of religie, maar vanaf de jaren zestig is mode democratischer geworden en mensen hebben meer vrijheid gekregen om zich te kleden.'

Vraag 3 bij 'Skinny jeans'

Leg uit waarom volgens de tekst 'het huidige meisjesuniform zo alledaags en casual is'. Geef antwoord in één (korte) zin.

Resultaten onderzoek: Doet goed vooraf-lezen ertoe?

vooraf-lezen: lineair en nogal oppervlakkig.

- weinig verschillen tussen jaarlagen

vragen beantwoorden: langdurig en arbeidsintensief

- veel verschillen tussen jaarlagen

relatie tussen vooraf lezen en beantwoorden?

- nauwelijks relaties aantoonbaar

tekst vooraf-lezen
langer kernzin lezen
meer strategisch lezen

vragen beantwoorden
beter antwoordgedrag
goed antwoord

In hoeverre bepaalt goed vooraf-lezen de vraagbeantwoording?

Onderzoek 2: (quasi-)experimenteel onderzoek*

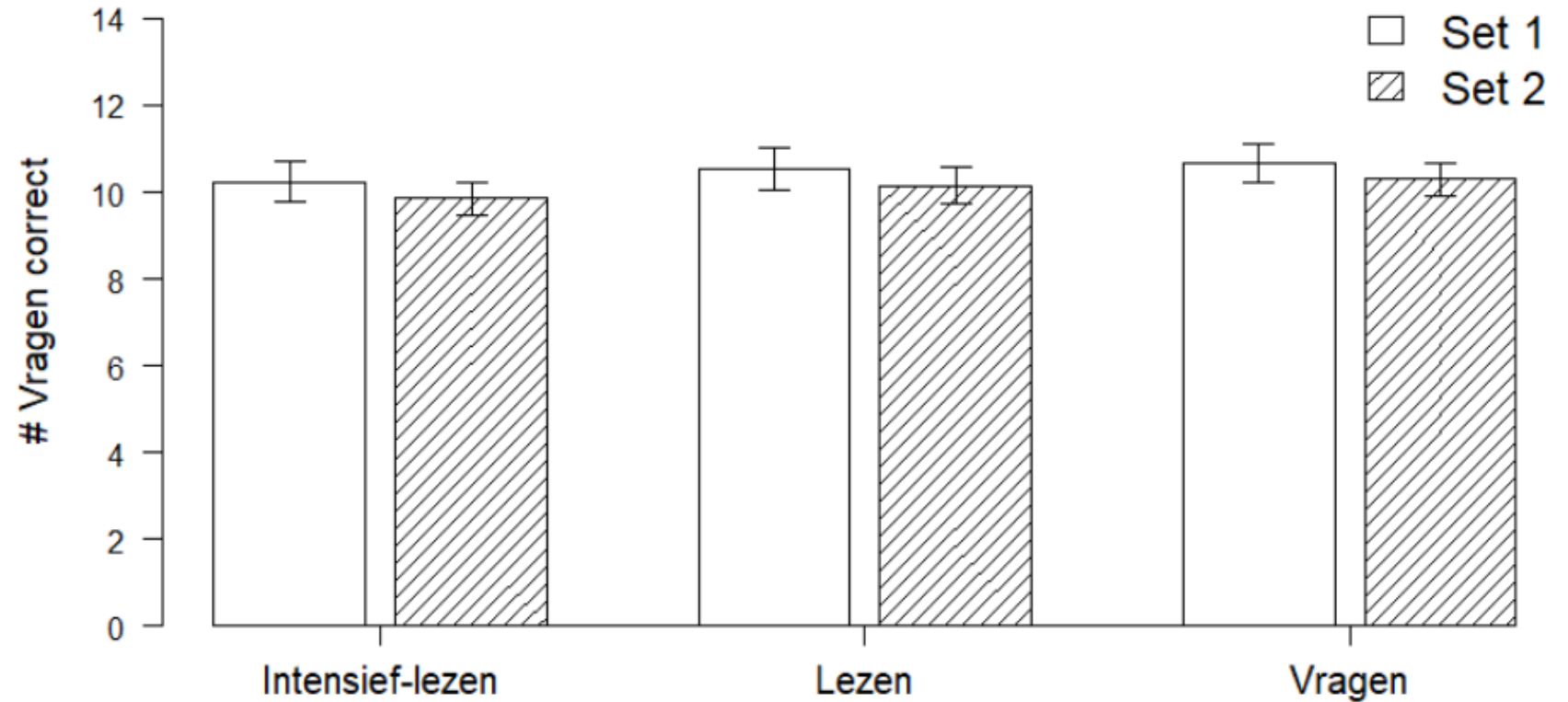
- leestoets onder vwo 5-leerlingen (N = 398)
- bestaand CSE-materiaal: twee sets van negen vragen
- dieper-begripsvragen
- status van het **vooraf lezen** gemanipuleerd, in drie condities:
 - 1) intensief tekst vooraf-bestuderen
 - 2) 'gewoon' tekst vooraf-bestuderen
 - 3) met de vragen beginnen

* Rooijackers, Van Silfhout, Schuurs, & Van den Bergh (2021)
winnaar van de prijs 'beste artikel in Pedagogische Studiën in 2021'

Resultaat

* geen significant
verschil in score
tussen de drie
condities

* conditie 3 ('begin
met de vragen'):
absoluut hoogste
score!

Hoe dit (ontbrekend) resultaat te duiden?

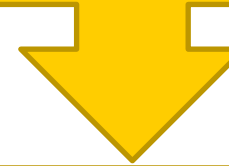
Resultaten sluiten goed aan bij internationale onderzoeksliteratuur:

- 'Gewoon' vooraf-lezen draagt bij aan een betere beantwoording van de vragen.
 - Vooraf leest men met minimale inspanning want dat volstaat voor deze taak.
 - Vragen stellen bij een tekst triggert een diepere verwerking van de tekstinhoud.
 - Pas bij de taak (vragen) begint men met 'dieper lezen'.
- Tekst met vragen: misschien als leestoets geschikt...
- maar zeer beperkt als 'leestrainingstaak'

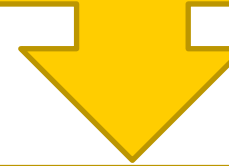
vooraf-lezen

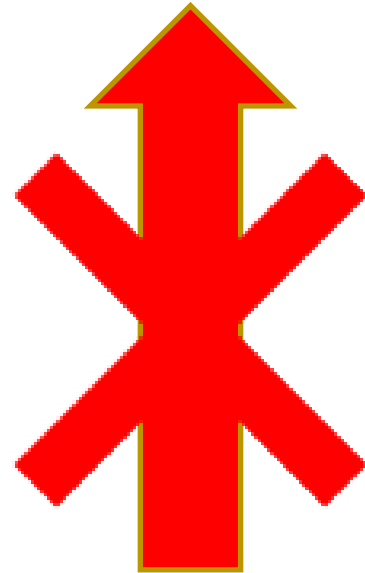
vragen

goed herlezen

antwoorden

realistisch scenario:
‘vraagvaardigheid!’

Vraagvaardigheid? Of leesvaardigheid?

- Kritiek van 'vraagvaardigheid' is deels misleidend
 - immers, heel vaak lees je om een bepaalde onderzoeksvraag te beantwoorden!
- Kritiek vooral: je kweekt ermee geen zelfstandige lezers

Wat dan te doen in de leesles?

- Laat deze oefening de leesles niet domineren!

Deel 1) Hoe staat het ervoor?

Mijn conclusie?

De traditionele les tekstbegrip in het vo (en po):

- maakt gebruik van een eenzijdige, weinig betekenisvolle taak die leerlingen niet zelfstandig 'diep' leert lezen
- en lijkt zo vooral 'vraagvaardigheid' te stimuleren

Deel 2: twee vervolgvragen

- 1) Geldt deze kritiek op de tekst met vragen nu ook **voor** het basisonderwijs?
- 2) En maakt dit de tekst met vragen nu ook ongeschikt **als** toets?

Waarom ons onderzoek *niet aansluit* op het basisonderwijs ...

- Het gaat hier uitsluitend om vwo-leerlingen
- Het gaat hier om teksten op niveau 3F en 4F
- ... en om vragen op niveau 3F en 4F!
- Bij deze vaardige lezers mag je overzicht van de gehele tekstinhoud verwachten ...

... en waarom basisschoolleerlingen deels met **andere begripsproblemen** zitten dan vwo'ers

- vaak nog technische leesproblemen (woorden decoderen, zinnen bouwen)
- vaak nog relatief beperkte woordenschat
- vaak nog vrij letterlijk begrip
- 'diep begrip' van eenvoudige teksten is nog beperkt

(vgl. Referentiekader Taal, 2008; Lapp et al., 2018)

Maar toch ... relevante kritiek voor po?

Ik denk het wel!

Terughoudend gebruik van tekst met vragen als leestaak!

Oudere po-leerlingen moeten immers leren:

- een mentale voorstelling op te bouwen van *hele* tekstinhoud
(kern van diep begrip!)
- zelfstandig te leren reflecteren op de tekstinhoud

En hiervoor leent deze taak zich slecht!

(En wat betekent dit voor de leesoefening in de leesles?)

Ik blijf op de vlakte ...

- bed lezen in in realistische, betekenisvolle taken
- gebruik taken die de zelfstandige bestudering van teksten honoreren
- praat met leerlingen over **hoe** ze lezen
- denk met kinderen na over wat een goede tekst goed maakt

2) Maakt deze kritiek de tekst met vragen nu ook **ongeschikt** als *toets*?

Mwa ...

Er is zeer veel onderzoek dat het functioneren van deze toetsvorm onderschrijft...

Voor het vo (en ook het po) geldt dat de **toets** steeds meer de training is gaan bepalen ...

en da's geen goede zaak!

... maar geen toetsvorm zonder problemen!

Basisprobleem

cognitieve validiteit is laag (O'Reilly et al., 2018)

- ideale doel: meten in hoeverre leerlingen *zelfstandig* een coherente mentale representatie van een tekst kunnen opbouwen bij een (complexe) leestaak
-
- zelfstandig?
 - coherente mentale representatie?
 - complexe leestaak?
-
- *doel afwezig; product legitimeert zichzelf*

Alternatieven?

Voor de vuist weg ... hoe zou het anders kunnen?

Alternatief 1:

voorzie je leestoets van een duidelijk realistisch leesdoel

- levensechte, relevante leescontext
- met een expliciet, helder doel
- waarop de te lezen tekst (al dan niet) goed aansluit
- waarna alle opgaven logisch volgen vanuit dit doel

scenario-based assessment (Sabatini et al., 2018)

met voorkennis als belangrijke stoorzender

Alternatief 2:

Haal de tekst weg na bestudering,
overhandig dan de vragen

“When students are unable to refer back to the text, they have to access their situation model to answer the comprehension questions. Thus, the more effort readers put into organizing and integrating the text during [initial] reading, the better their comprehension performance” (Schroeder 2011, p. 892).

- expliciet, helder leesdoel vooraf
- waaruit alle opgaven logisch volgen

Alternatief 3

gebruik gatenteksten, waarin kernwoorden strategisch zijn weggelaten

- voordeel: hoge betrouwbaarheid, snel nakijkbaar
- nadeel: toetst enkel 'begrip in strikte zin'

[2] Hoe meer digitale verbindingen u heeft, des te _____ [4] vinden _____ [5] wat u online meldt. Heeft u minder dan vijfhonderd volgers op Twitter? Dan doet u er nauwelijks toe. Pas boven de duizend gaan ze op u letten en neemt de kans toe dat u snel antwoord krijgt.

Conclusie?

- Wees terughoudend met teksten-met-vragen
- Bed leestaken in realistische/schoolse taken
- Denk na over alternatieve inrichtingen van de traditionele leestoets
- “Geen timmerman schaaft met zijn duimstok. Hoe wil men dan leerlingen opvoeden met behulp van iets dat essentieel bedoeld is als meetinstrument?” (Feltkamp, 1974)

... zijn er nog vragen?

e-mail: patrick.rooijackers@cito.nl

a) Van contextloos naar **betekenisvol** lezen!

Niet: lees deze tekst en maak de vragen ...

* soms: de 'expliciete' leesles:

- Voorzie leesopdrachten van een duidelijke context en een helder doel
- Laat verwerkingsopdrachten logisch volgen uit context en doel

* vaak: de 'impliciete' leesles:

- Integreer leestaken in andere taaldomeinen (schrijven, discussiëren, etc.)
- Of koppel leestaken aan leerinhoud binnen het schoolvak Nederlands (taalkunde, letterkunde, Ned. maatschappij)

b) Praat over **het leesproces**

* Een expliciete leesles?

- Richt je dan niet primair op het product (antwoorden op vragen)
 - Maar praat met elkaar over hoe je leest!
 - Modeling – maar focus ook op hoe leerlingen zelf lezen!
-
- Praat met elkaar over welke strategieën leerlingen tijdens het lezen gebruiken
(en bespreek dan niet manieren van lezen – globaal, oriënterend, zoekend lezen – maar échte strategieën!)
 - Praat met elkaar over hoe leerlingen structurelementen in de tekst kunnen gebruiken (signaalwoorden etc.)

c) Bied een **breed scala** aan teksten en taken aan

Niet steeds de kwaliteitstekst uit NRC ... en dan vragen erbij .. maar:

* Ga uit van een **breed scala** aan teksten:

- narratieve teksten (fictie: *waarom niet?*)
- alledaagse teksten (brief van gemeente, studiebeurs-aanvraag etc.)
- internetteksten (!)
- teksten met grafieken, tabellen, etc.
- havo/vwo bb: wetenschappelijke teksten

* Ga uit van een **breed scala** aan taken:

- samenvattingtaken
- sorteertaken en mindmaps
- argumentatietaken
- ordeningtaken van informatie uit meerdere teksten

d) Heb oog voor hogere-orde-begrip

- * Niet steeds letterlijk begrip!
- * Bied ook ruimte voor evalueren en reflecteren
Maak leerlingen 'informatiegeletterd', de 21^e-eeuwse vaardigheid bij uitstek (Kirschner, 2017)

→ meervoudig-tekstbegrip

- Leer ze selecteren, integreren en synthetiseren.
- Bespreek betrouwbaarheid, bruikbaarheid, kwaliteit.
- Tegenstrijdigheden tussen bronnen zien, kritisch nadenken over de gedachtegang in een tekst

Kortom,

- betekenisvol, logisch lezen
- relevant voor school, studie en alledaagse leven
- met gericht oog voor hoe leerlingen (beter leren) lezen
- vanuit een breed scala aan teksten en taken
- óók gericht op het begrijpen, integreren en evalueren van informatie